

Да ли ће се међу њима наћи људи који би свој родни крај умели и могли превести у модерни живот и радиност, јер са стране ни од куд им помоћ неће доћи, а најмање од државе. Само на њима је да Ужице олет постане „мали Цариград“, кроз који се — као некад — неће моћи проћи:

„Од ћошака и од ћепенака,
 „Од дућана и од баверђана,
 „Од момака и од девојака,
 „Од зумбула и од каранфила“.

Љуб. Стојановић.

МОНАСТИР КОВИЉЕ

У врху Ивањичког Старог Влаха, скривена међу првим огранцима планине Јавора, има једна мала, стара црква у селу *Смиљевцу*, некад званом *Трћу*. Од старине се ова црква зове *Ковиље*, како се назива и мали засеок око ње и планински вис изнад ње, висок преко 1500 м. Цела је околина цркве права планинска, дивљачна и слабо насељена. Сама је црква прирасла уз једну стену што се издиже на маленој заравни с десне стране брзе планинске реке *Ношнице*. Па ипак, ова је црквица још од ранијих времена била врло добро позната у целом овом планинском крају, као што је и данас, о чему сведочи доста живо очувана традиција.

Како су ми неки стари људи причали некада је ова црква била на левој страни реке *Ношнице* у кршевитом и данас врло тешко приступачном месту *Гају*, под брдом *Стјеником*, далеко од садање цркве читав час хода.¹ Верује се и прича да је цркву са тог места, неznam због чега, „пренијо Св. Аранђо“ на садање место уз поменути планински вис, који се у то време звао *Ковиље*. Доцније се и црква и овај вис прозову *Ковиље*.²

Данас народ код ове цркве разликује „стару“ од „нове цркве“. Прва је сасвим мала и по свом постанку „старија је од Студенице“, како се прича. По њеним зидовима виде се на неким местима нејасни остаци од слика, очуван је до данас и њен под од белог, студеничког мермера; од истог су мермера и неколико очуваних лепо срезаних стубова, што су служили или за светњаке или за владичански сто у цркви. Ово је била црква манастира Ковиља, коме је храм био Св. Архангел Гаврило,³ кога славе још и неке друге цркве у Старом Влаху. Свакако у време турске најезде ова је црква запустела, и као таква стајала је све док је није, како се у народу прича, неки патријарх, који се некад у овој цркви закалуђерио, нешто оправрио и уз њену десну страну дозидоа „нову цркву“ и посветио је Св. Николи.⁴ То ће бити свакако пећски

¹ Данас на овом месту има неких закопина и остатака од старих насеља и један извор, звани *Свеша Вода*; ова се вода сматра за лековиту.

² У народу понека још и данас назову овај вис Ковиљем; интересантно је да један запис из 1778. год. ову цркву помиње као „манастир Ковила в подкрилије планине Ковилие“ (Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи, књ. III, стр. 226 и 227.).

³ Интересантно је да у Бачкој има православни манастир Ковиљ, обновљен је 1707. г. а храм му је Св. Архангел Михаило и Гаврило (Љ. Стојановић: Стари срп. записи и натписи, II, 16. и 433.).

⁴ Митрополит Михаило на стр. 69. своје књиге „Православна српска црква у Књажевству Србији“ (Београд, 1879.) каже да је ова црква „призидана уз једну пећину, у којој се св. литургија као бившем тада манастиру дуго време пре ослобођења Србије, а после уз исту пећину озидана црквица од тврдог материјала“.

патријарх *Гаврило*, родом из оближњег села Штиткова (код Нове Вароши) из чувене старе кнежевске породице Рашковића, што се види из једног записа из 1651. год. на еванђељу⁵ које овај патријарх даје „на благословјеније и просвештеније манастиру својему светога Архистратига Михајла и Гаврила в поткрилије гори зовом Ковиље в новују церков светога архијереја и чудотворца Христова Николаја в прједјелих и острових (!) Старога Влаха“. У истом се запису још помиње, како је овај патријарх, док је био рашки митрополит, нашао ово „свјатоје мјесто запустило од многих времен“ и из љубави према Св. Арханђелу обновио манастир 1644. године и придружио му неке ћелије и воденице а „манастирску земљу ослободисмо која је пре била запустела и није се знала, и јоште прикуписмо неколико њива и ливада и приложисмо светом обитељу и пребивасмо ту неко време“ до постављења за српског архиепископа. И ова је црква мала и до данас доста добро очувана; раније су јој зидови били сликама украшени, али је то сад закречено. Има мали старински иконостас од дрвета. Од новијег времена слави Св. Архангела Гаврила (13./VII).

У многим другим записима, који се датирају од почетка па све до краја 18. века,⁶ помиње се овај манастир као доста имућан и напредан, а поред тога као добро познат и поштован у широј околини, нарочито као школа за спремање калуђера и свештеника,⁷ од којих су неки били растурени по целој Србији у првој половини 18. века, кад је њом владала Аустрија.⁸ Ма да је школа у овом манастиру била у погледу наставе једна од ондашњих обичних манастирских школа, што се у осталом види и по њеним ученицима,⁹ ипак је она морала знатно утицати на народ овог планинског краја, јер је била његов једини културни центар. О великој напредности овог манастира у 18. веку нарочито показује један запис из тога времена,¹⁰ из кога се види да је једно време у манастиру Ковиљу живео неки игуман *Данило* са још 7 калуђера, па је чак ту живела и нека монахиња *Ефросинија* из Нове Вароши.¹¹

У народу се и данас зна о великом богатству овог старог манастира; као његова имовина била је цела планина *Ковиље*, и оближњи засеок *Гребенићи*, за тим оближње земљиште поред реке Ношнице: *Штолац*, *Штолачки Лаз*, *Доњи Балићи*, *Селишће*, *Бабанос*, *Ајш-Лука*, *Склад*, *Слана Бара*, *Крчевина*, *Гувнина* и *Врба*. На сред планине Ковиља постоји на путу, којим се од старине силазило овом манастиру, велика *Каменишта Чешма*, задужбина калуђера овог манастира. Манастирске ћелије су биле испод цркве на месту *Ћелишта*, где се и сад виде закопине;

⁵ Гласник Српског Ученог Друштва, књ. 56., стр. 345. — Љ. Стојановић: Стари срп. записи и написи, I, 352.

⁶ Љ. Стојановић: Стари срп. зап. и натписи, II, 29, 70, 240, 254, 256, 258. и 261; III, 200.

⁷ Карића Србија, стр. 529. и 530.

⁸ Ексарх београдског митрополита обилазећи цркве по северо-источној Србији 1733. г. помиње у пожаревачком селу Шетоњу свештеника Нешка Стефановића, који је био родом из Херцеговине, а око 1720. године, „учил књигу у Старом Влаху у манастиру Ковиљу код Филипа духовника 6 љет“ (Гласник срп. Учен. Друштва, књ. 56, стр. 194.).— Опет приликом визитације цркава у Ваљевској Епархији 1736. г. помиње се у јасеничком селу Страгарима неки „поп Веселин“ родом из старовлашког села Трудова, који се учио „вѣдѣњам у манастиру Ковиљу“ код игумана Димитрија, где га је и зађаконио 1711. год. владика Јеврем (Споменик Срп. Краљев. Академије Наука, (књ. 42, стр. 194.)

⁹ О напред поменутом свештенику Нешку, ученику ове школе, каже се још да „читати којекако стуча; појати самогласно может, тајне црквене зна, форме им не ведајет. Литургију в Белградје научил појати лепо, тако и форму знајет“.

¹⁰ Ст. срп. зап. наст., III, 226. и 227.

¹¹ М. В. Веселиновић: Српске калуђерице (Глас Академије Наука, књ. 80, стр.217).

ниже овог места у *Амбаринама* били су амбари манастирски баш поред потока, сад званог *Манастирски Пошок*. На два места на Ношници ниже засека Гребенића у *Бреговима* и ниже цркве у *Владичиној Луци* познају се остаци од јазова манастирских воденица, а пред самом црквом лежи велики воденички камен. Испод цркве поред Ношнице иде стари пут, који се долином ове реке спушта из горњих села под Голијом и Јавором ка долини Моравице.

У старо време ова је црква сматрана за „љековиту“, те је њој долазило много света из велике даљине, нарочито на сабор о њеној слави, тражећи лека за своје болне.¹²

Колико је мени познато, последњи је историјски податак о овој цркви као манастиру један запис из 1778. године,¹³ по коме нека „благородна госпожа Софијана Лазиница из Нове Вароши“ већ по трећи пут чини прилоге овоме манастиру прилажући му овог пута „сво... м... љъъ що е имала у Нову Варош“.

Нисам могао наћи никакав историјски податак који би казивао кад је ова црква престала бити манастир и претворена у садању мирску цркву. То је свакако било 1813. године, кад су у овоме крају наступиле борбе између Турака и српске војске, коју је предводио Кара-Ђорђевој војвода Хаџи-Продан.¹⁴ Тада је овај крај пострадао, па и овај манастир. У народу се прича, да је овај манастир пострадао за турског времена у почетку 19. века, а због убиства неког Турчина Ђоса. Турчин се био завадио с једним калуђером овог манастира око неких чарапа, које је тражио, а калуђер му није хтео дати; калуђер у свађи убије Турчина и баца га у Ношницу на месту *Ђосов Вир*.¹⁵

Зна се да је првих година владавине Кнеза Милоша први свештеник ове цркве био *Данило Ђурчић*, од велике породице Ђурчића из Смиљевца, која је пореклом из црногорског племена Дробњака. За овога се свештеника прича да је умро од „асталука“ (куге) и да је „дупке“ сахрањен у *Ђелишима* ниже цркве. После њега се измењало више свештеника при овој цркви, већином из наших неослобођених крајева под Турцима. Неки од ових свештеника засновали су и сад доста познате свештеничке породице (на пр. Поповићи у Смиљевцу, досељени из Бјеле Рјеке у срезу златиборском, Јокановићи у Васиљевићима, досељени из Пиве).

До данас је црква од свога некада великог имања задржала само планину Ковиље и неколике луке око Ношнице, а остало су покуповали појединци и село. Заслугом свештеника ове цркве поред ње је отворена 1867. г. основна школа, која се сматра за једну од најстаријих сеоских школа овог краја. Кад је наша војска потиснута 1876. год. с Јавора ову су школу Турци палили, али је доцније поправљена, те и данас ради

Рад. Ускоковић.

¹² У народу се прича да су калуђери овог манастира били спровели са планине-јазом воду све до зида црквеног, те је „света вода“ капала у сред цркве за време службе божје и народ се њом умивао. Доцније је то примењено. До скоро су по планини изнад цркве налажене врло јаке земљине цеви, лепо израђене и једна у другу уметнуте, које су служиле за овај водовод.

¹³ Стари срп. зап. и натп. II, 261.

¹⁴ Мил. Гавриловић: Кнез Милош Обреновић, књ I, стр. 87.

¹⁵ На овај догађај потсећа један запис из 1726. год. у коме се каже како је „манастир Ковиље в Старовлашку наију“ потпао „под љути дуг и глобу“, јер је један његов ђак убио неког Турчина, те је манастир дао „шес кеса аспри, вилајет четири и крстове и главе откупише, те и Турци не поараше, живот им остаде, манастирску земљу не продаше. И знајте, свешченици и кметови мали и велики, како јесте дужан манастир, накрмите и дајте, и пишите“, да не би били проклети од Бога, људи и Св. Архистратига Архангела (Стари срп. записи и натп, II, 70.).